

*Л.О.Збаразська,
О.М.Щедрін*

ПРІОРИТЕТИ І МЕХАНІЗМИ РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ (ХРОНІКА НАУКОВОГО ЖИТТЯ)

Цікава і корисна дискусія відбулася 19-20 травня 2005 р. в Інституті економіки промисловості НАН України (м. Донецьк) у рамках Всеукраїнської науково-практичної конференції “Економічні проблеми промислового розвитку в Україні”. Заявки на участь у ній подали близько 200 учених-економістів, спеціалістів-практиків, викладачів, аспірантів. Учасники конференції представляли академічну й вузівську науку, комерційні структури, органи державного управління з багатьох областей України. Співзасновниками конференції виступили Відділення економіки НАН України, Донецька обласна державна адміністрація, провідні вищі навчальні заклади Донецька –ДонНУ, ДонНТУ, ДонУЕП, а також Головне управління Промінвестбанку в Донецькій області та ЗАТ “НКМЗ”.

Метою конференції були обмін науковими ідеями та практичним досвідом щодо розв’язання актуальних проблем промислового виробництва на сучасному етапі соціально-економічного розвитку України; створення передумов для координації творчих потенціалів науки, освіти і виробництва; опрацювання рекомендацій і пропозицій для органів державної влади з питань системної модернізації промислового сектора економіки.

Учасникам пропонувалося зосередити увагу на обговоренні

найактуальніших проблем, серед яких: стратегічні пріоритети розвитку національної промисловості в сучасному контексті; реформування механізмів підтримки національного товаровиробника з урахуванням міжнародних норм; проблеми і перспективи розвитку промислових галузей і ринків в умовах вступу до СОТ та регіональної інтеграції; формування та реалізація конкурентного потенціалу промисловості; проблеми підприємництва у промисловій сфері; сучасні форми і методи реалізації промислових інновацій; проблеми і перспективи інституційних перетворень у промисловості; проблеми формування фінансових ресурсів та здійснення інвестицій; грошово-кредитні, податкові та валютні інструменти регулювання промислової діяльності; інформатизація у промисловому секторі; динамічне моделювання процесів у промисловості.

Відкриваючи наукове зібрання, співголова конференції директор ІЕП НАН України академік НАН України О.І.Амоша зауважив: “Сучасний етап потребує глибокого творчого осмислення змін, що відбуваються в суспільстві й економіці, оцінки нових тенденцій та пошуку новаторських шляхів і методів виведення вітчизняного промислового виробництва на якісно новий рівень. Стає очевидним, що при збереженні нинішніх рівнів ресурсоємності, продуктивності

© Збаразська Лариса Олександрівна – кандидат економічних наук;
Щедрін Олександр Миколайович – кандидат економічних наук.
Інститут економіки промисловості НАН України, Донецьк.

праці, існуючої структури, соціальних та екологічних характеристик наша промисловість не буде конкурентоспроможною на внутрішньому та зовнішньому ринках, а реалізація її інтеграційних устремлінь у будь-якому географічному напрямі матиме лише негативні наслідки. За таких умов підвищення ефективності і конкурентоспроможності – це безальтернативна стратегічна мета розвитку промислового сектора, яка може бути досягнута лише на базі науково обгрунтованої, сучасної за концепцією та механізмами державної промислової політики.”

Подальша дискусія якраз і була спрямована на те, щоб колективними зусиллями знайти найефективніші шляхи подальшого реформування промислового виробництва України.

Безумовно, стрижнем і локомотивом промислового зростання мають бути системні і комплексні інновації. Проблема їх здійснення була присвячена доповідь директора ІЕП НАН України **академіка НАН України О.І.Амоші** “Соціально-економічні аспекти інновацій у промисловості України”. У ній було узагальнено положення про пріоритетні напрями інноваційних процесів та умови їх успішної реалізації. Наголошувалося, зокрема, на необхідності якнайшвидшого вдосконалення законодавчої бази в інтересах пожвавлення інноваційної діяльності, залучення до неї широкого кола як державних, так і підприємницьких структур і суб’єктів, наукової сфери тощо.

Одним із механізмів організації ефективного інноваційного процесу, зокрема в регіоні, має стати утворення інноваційних кластерів (як приклад розглядався досвід формування такого

кластера на базі технопарку “Вуглемаш”). Велике значення має формування розвинутої інноваційної інфраструктури, серед елементів якої насамперед слід приділити увагу технопаркам, венчурним підприємствам, страховим фірмам. Не менш важливим є забезпечення суб’єктів інноваційної діяльності найсучаснішою інформацією на базі ширококомасштабної інформатизації, і перш за все в межах реалізації програми “Електронна Україна”.

Окремий блок проблем пов’язаний з фінансуванням інновацій. Доповідач зупинився на таких пріоритетах, як формування стабільного і сприятливого інституційного податкового середовища, спеціальна державна підтримка та розвиток венчурного фінансування.

Серед галузевих пріоритетів найбільшу увагу було приділено інноваційним проблемам вугільної галузі та гірничо-металургійного комплексу.

Логічним завершенням доповіді стали пропозиції щодо комплексного поліпшення всієї системи державного управління інноваційною діяльністю на всіх рівнях на засадах, які б ураховували зарубіжний досвід, вимоги ринкової економіки та реальні потреби виробництва в цій сфері.

Питання прискорення інновацій у промисловому комплексі Донецького регіону розглянув начальник Головного управління з питань розвитку територій Донецької облдержадміністрації **к.ф.-м.н. А.О.Хребтов**. Він зупинився на завданнях Програми науково-технічного розвитку Донецької області до 2020 р., проаналізував підсумки перших кроків її реалізації. Було зазначено, що інноваційний ефект СЕЗів у регіоні має місце і необхідно його вивчати й аналізувати. Доповідач підкреслив, що

необхідність в інноваціях мають відчувати в будь-якому місті і будь-якій галузі виробництва, і лише за ініціативи знизу інноваційні процеси в регіоні наберуть необхідних масштабів.

Напрями системного оновлення факторів економічного зростання у промисловості були узагальнені у спільній доповіді почесного директора ІЕП НАН України **академіка НАН України М.Г.Чумаченка** та зав. відділу інституту **д.е.н. Л.Г.Червової**. Процес модернізації має стати підґрунтям інноваційної моделі розвитку як безальтернативної для української промисловості на сучасному етапі. Особливу увагу було привернуто до проблем у сфері державного регулювання, без якісно нового рівня якого сьогодні не можна сподіватися на досягнення конкурентоспроможності національної економіки.

Проблеми прискорення інновацій опинилися в центрі уваги заступника директора ІЕП НАН України **к.е.н. А.І.Землянкіна**. При цьому основний акцент було зроблено на аналізі чинного законодавства та першочергових напрямках його вдосконалення.

Надзвичайний інтерес виявили учасники конференції до доповідей, присвячених вступу України до СОТ та змінам, що можуть відбутися в промисловому секторі внаслідок цього.

Деякі практичні аспекти цієї проблеми були висвітлені у доповіді Голови Донецької Торговельно-промислової палати **к.е.н. Г.Д.Чижикова**. У досить образній формі він підкреслив важливість і актуальність вступу України до СОТ уже найближчим часом. Це необхідно, щоб дати нашим виробникам-експортерам більш широкі можливості виходу на світові ринки і водночас – цивілізовані інструменти

захисту економічних інтересів України у зовнішньоекономічній діяльності. Доповідач зазначив існування значного кола перешкод на шляху забезпечення ефективного функціонування наших виробників у нормативно-правовому середовищі СОТ – і в сенсі невідповідності законодавчої бази, і в плані низької якості продукції. Науковцям є над чим працювати, щоб прискорити їх подолання.

Тему було продовжено, зокрема, в доповіді зав. кафедри Донецького національного університету **д.е.н. Ю.В.Макогона**, він проаналізував імовірні економічні наслідки вступу до СОТ для окремих галузей (виробництв) України і Донецької області, виходячи з тенденцій зовнішньоекономічних зв'язків та найбільш реальних перспектив. Доповідач виклав основні положення розробленого групою науковців методичного підходу, реалізація якого може забезпечити науково обґрунтовані оцінки можливих наслідків інтегрування до СОТ.

У доповіді зав. кафедри Луганського національного педагогічного університету ім. Т.Г.Шевченка **д.е.н. Л.М.Матросової** вступ до СОТ розглядався перш за все у контексті адаптації окремих суб'єктів господарювання (підприємств) до нових вимог. Для досягнення позитивних результатів необхідна, на думку автора, більш активна і високопрофесійна участь і підтримка держави, зокрема в частині тарифного і нетарифного захисту ринку, стимулювання експорту, державної фінансової підтримки найбільш уразливих галузей і регіонів.

Безумовно, складною залишається на практиці ситуація з фінансовим забезпеченням промислового виробництва. Тому цілком зрозумілим

був інтерес багатьох учасників конференції до фінансових проблем підприємств і галузі в цілому.

Про стан і перспективи взаємодії реального сектора з комерційними банками розповів начальник Головного управління Промінвестбанку в Донецькій області **І.В.Анненков**. Особлива увага була приділена проблемам формування кредитних ресурсів банків та тенденціям кредитування промислових підприємств. Для суттєвого поліпшення умов довгострокового кредитування в інтересах інноваційного розвитку доповідач запропонував комплекс заходів, серед яких удосконалення політики обов'язкового резервування операцій за принципами європейської практики, законодавчої бази щодо оподаткування прибутку та захисту прав кредиторів, формування нових структур у банківській сфері для концентрації коштів.

Надзвичайно актуальним є використання механізму ринку цінних паперів для залучення інвестиційних коштів у промисловість. На цьому наголосив зав. відділу Інституту економіко-правових проблем НАН України (м.Донецьк) **д.е.н. С.В.Богачов**. Аналізуючи тенденції та особливості вітчизняного фондового ринку, він підкреслив відсутність зацікавленості в ньому корпорацій і підприємців через можливість тіньового руху капіталів, недосконалість самого ринку тощо. Було запропоновано прискорити діяльність з розвитку фондового ринку як ефективного інституту ринкової економіки.

Аналізу тенденцій розподілу прибутків, дивідендної політики на підприємствах та проблемам використання лізингу як сучасної форми фінансового забезпечення приділила

увагу зав. кафедри Донецького національного технічного університету **д.е.н. В.М.Хобта**. Ринок лізингових послуг в Україні сьогодні є досить нерозвиненим через нестабільність економіки, недосконалість спеціального законодавства, відсутність відповідної інфраструктури. У доповіді наголошувалося на необхідності залучення до інвестування виробництва страхових компаній, пенсійних фондів та інших небанківських структур, які мають або матимуть значний фінансовий потенціал.

У доповіді проректора Донецького університету економіки та права **д.е.н. Н.Ю.Брюховецької** було висвітлено декілька проблемних питань розвитку промисловості, зокрема особливості формування національної ідеї як стрижня нової парадигми розвитку, необхідність кардинального поліпшення корпоративного управління, підвищення рівня корпоративної культури та ін.

Проблеми моделювання економічної динаміки у промисловості були в центрі аналізу зав. кафедри Донецького національного університету **д.е.н. І.О.Александрова**. Він наголошував на важливості збалансування економічних та екологічних параметрів промислового зростання.

Концептуальний підхід до розробки моделі формалізованої ідентифікації проблемних ситуацій на підприємстві в межах реалізації засад ситуаційного управління виніс на наукову дискусію зав. відділу Науково-дослідного центру інформаційних технологій при ІЕП НАН України **к.е.н. Р.М.Лєпа**. Було запропоновано для виявлення проблемних ситуацій застосовувати нечіткочисельні моделі з подальшим ранжуванням проблем з метою

встановлення пріоритетності їх практичного розв'язання.

Особливостям функціонування так званих “конвертаційних центрів” як специфічних суб'єктів перехідної економіки та механізмам їх участі в процесах ухилення підприємств і фірм від оподаткування присвятив свою доповідь ст.н.сп. ІЕП НАН України **к.т.н. А.С.Веткін**. На основі виконаних досліджень було розроблено пропозиції щодо попередження такої діяльності економічними та правовими засобами.

Досить активною була наукова дискусія і під час секційних засідань. Було зроблено ряд доповідей і повідомлень, які стосувалися формування інноваційних центрів нового типу як сучасних інститутів “вирощування” та підтримки науково-технологічних ідей та їхніх авторів (к.соціол.н. Л.Г.Мельцер); активізації приватного підприємництва у вугільній галузі (к.т.н. Д.Ю.Череватський); сучасних методів реалізації комунікаційної стратегії в межах промислового регіону (к.е.н. М.В.Мельникова); умов інноваційного розвитку ГМК (к.е.н. І.П.Подмаркова); удосконалення контролю в механізмах збереження капіталу підприємств (к.е.н. Є.Є.Іонін) та ін. Обговорення запропонованих тем виявило неабиякий інтерес усіх учасників, сприяло розробці науково обгрунтованих рекомендацій і пропозицій.

На завершення конференції її учасники ухвалили Рекомендації. Їх основою став запропонований оргкомітетом проект та зауваження і пропозиції, що надійшли під час роботи.

Зокрема, **резолютивна частина Рекомендацій** подана нижче:

«Всебічне обговорення ролі і пріоритетів сучасної державної промислової політики, форм і методів фінансової підтримки та інформаційного забезпечення промислової діяльності дозволяє сформулювати ряд рекомендацій, спрямованих на формування адекватної і ефективної державної програми розвитку промислового сектора України.

1. Установам науки і освіти варто ініціювати роботи з концептуального оновлення та методичного доопрацювання Концепції промислової політики України на сучасних засадах і принципах, серед яких:

формування промислової політики як найважливішої складової частини загальнонаціональної стратегії з активною рівноправною участю в її розробці і реалізації держави, бізнесу, науковців і громадськості;

пріоритетна орієнтація на підвищення національної конкурентоздатності розширення частки вітчизняних компаній на внутрішньому і світовому ринках;

зміна пріоритетів у виборі об'єктів промислової політики відповідно до загальносвітової тенденції зростання значення високотехнологічних галузей з високою доданою вартістю при зниженні ролі традиційних ресурсоемних галузей промисловості;

створення умов для переходу до наукоємної економіки з визначальною роллю виробництва, розподілу і використання знань і інформації як головних факторів сталого економічного зростання.

Основними завданнями держави є створення цілісної системи забезпечення розвитку наукоємного виробництва, підтримка окремих виробництв і технологій, які визначають можливості

технологічних проривів і є значимими для світової економіки, стимулювання насамперед інновацій стратегічного значення.

2. Необхідно забезпечити кардинальні зміни якості економічного середовища, у першу чергу на тих головних напрямках, що впливають на конкурентоздатність промисловості країни у світовому економічному просторі:

з боку держави потрібне значне посилення дієвості антимонопольного законодавства з метою створення рівних умов конкуренції;

з боку суб'єктів ринку необхідні нові імпульси до більш інтенсивної конкуренції на внутрішньому ринку, у тому числі із закордонними фірмами, що є головною умовою виходу на зовнішні ринки, у зону глобальної конкуренції.

3. Процес приєднання України до Світової організації торгівлі має супроводжуватися ґрунтовним дослідженням готовності до цього національних товаровиробників і механізмів державного регулювання, доступним і прозорим для широких кіл громадськості аналізом наслідків вступу до СОТ для різних секторів економіки з урахуванням можливих системних умов приєднання.

4. У сфері фінансового забезпечення розвитку промисловості першочерговим завданням є вдосконалення податкової системи з метою стимулювання інвестиційної та інноваційної активності, розширення виробничої діяльності, зокрема, по напрямках:

оптимізація тягаря оподаткування, податків на додану вартість, прибуток і оплату праці і звільнення від оподаткування частини прибутку, що спрямовується на розвиток виробництва

й освоєння нової техніки, наукові дослідження і розробки, природоохоронні та природовідтворювальні заходи, поповнення оборотних коштів підприємств;

створення інституційних передумов для збільшення обсягів довгострокового банківського кредитування промисловості за рахунок законодавчої і організаційної підтримки захисту прав кредиторів, удосконалення політики обов'язкового резервування і політики оподаткування комерційних банків та інших фінансових посередників.

Компенсація поточних доходів держави може бути отримана за рахунок розширення податкової бази внаслідок загального пожвавлення виробництва і згортання "тіньової економіки", створення системи податків на використання природних ресурсів, урізноманітнення екологічних податків.

Необхідно забезпечити посилення мотивації до використання механізмів фондового ринку для фінансування інноваційної діяльності у промисловості шляхом забезпечення інформаційної прозорості, оптимізації оподаткування операцій з цінними паперами, визначення ефективної стратегії розподілу прибутку на дивіденди та реінвестування, вдосконалення законодавства щодо захисту прав акціонерів.

5. Необхідно прискорити і збільшити масштаби застосування на всіх рівнях господарювання новітніх інформаційних технологій, швидкодіючих засобів телекомунікацій (мобільного, кабельного, супутникового, факсимільного зв'язку, відеозв'язку, Інтернету), впровадження інструментів сучасного моделювання і економіко-математичних методів. Для поліпшення адаптації вітчизняних підприємств до

змін зовнішнього середовища необхідним є створення і активне використання в діяльності адекватної системи інформаційного забезпечення.

Постійно зростаюча мінливість кон'юнктури ринку вимагає мобільності системи управління промисловими підприємствами в прийнятті рішень з найменшими витратами відповідно до запитів споживачів. Це потребує застосування адекватних сучасних економіко-математичних моделей і методів для формалізації економічних процесів, що повинно бути основою для побудови комплексних інформаційних систем.

Ефективний вихід національних товаровиробників у глобалізований економічний простір доцільно здійснювати через мережі електронного онлайн-ринку, який має суттєві організаційно-економічні переваги.

6. Таким чином, на сучасному етапі основними завданнями у промисловій сфері України слід вважати такі:

здійснення системних структурних реформ у промисловості як необхідного підґрунтя розбудови сучасного конкурентоспроможного виробництва постіндустріального типу;

створення інституційних основ та формування інфраструктури економіки знань для забезпечення динамічного і

безперервного продукування науково-технологічних розробок, їх ефективного освоєння у виробництві;

формування дієвої системи економічного стимулювання інвестицій у нові знання та технології на засадах збалансування інтересів держави та бізнесу;

створення ефективних механізмів перерозподілу наявних фінансових ресурсів в інтересах розв'язання пріоритетних структурних, інноваційних та екологічних проблем промислового виробництва;

здійснення широкомасштабної та системної інформатизації на базі сучасних інформаційно-комунікаційних технологій для реформування систем управління промисловою діяльністю;

екологізація існуючого виробництва, розвиток екологобезпечного виробництва.

Учасники конференції висловлюють упевненість, що практична реаліза-

ція розроблених пропозицій сприятиме вирішенню завдань системної модернізації промислового сектора національної економіки, створенню на цій основі фундаменту для подальшого сталого економічного зростання України в новому геополітичному та гео економічному просторі».